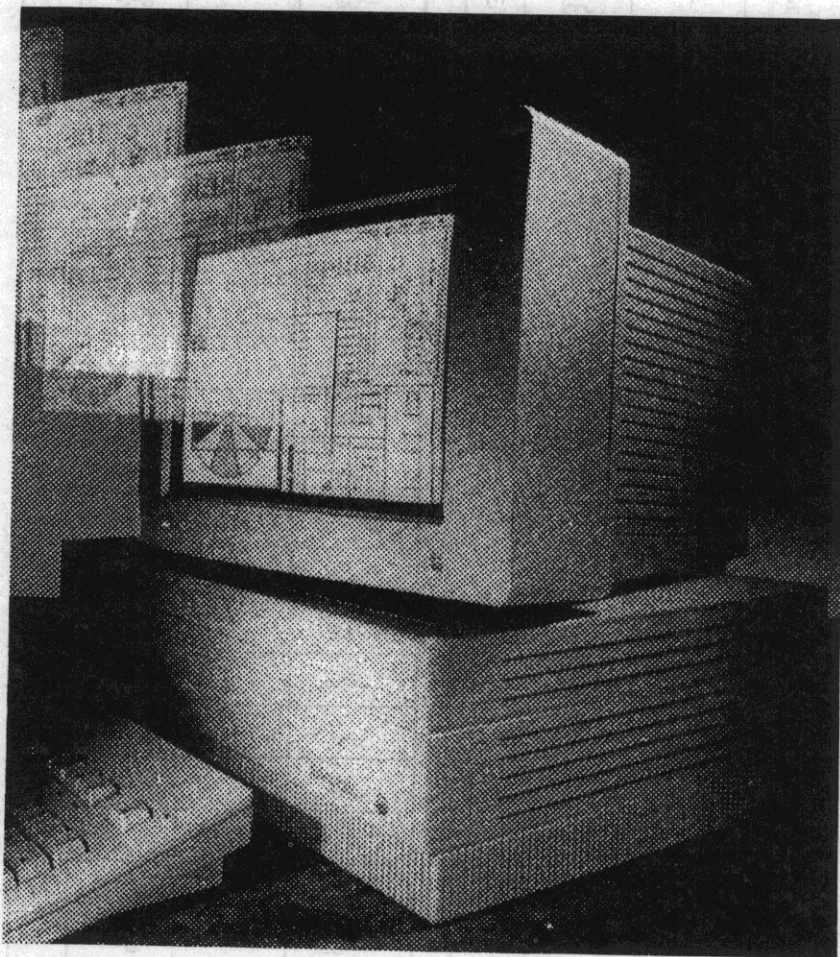

گزارشی از کار همایشی روش‌شناسی و فنون تحقیق و کارگاه آموزشی شبکه‌های رایانه‌ای مبادلات علمی

توسط: دکتر علی امیر صبوری

دبیر همایش روش‌شناسی و فنون تحقیق

به اقتضای دامنه رو به گسترش دوره‌های تحصیلات تکمیلی در دانشگاه جامع مانند دانشگاه تهران و نیاز مبرم دانشجویان مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری به فراگیری مبانی تحقیق، معاونت پژوهشی دانشگاه تهران، در اوایل اسفند ماه سال ۱۳۷۵، برگزاری همایش روش‌شناسی و فنون تحقیق را پیشنهاد نمود. نقش انکارناپذیر فن‌آوری اطلاع‌رسانی رایانه‌ای در بالا بردن کیفیت، تسهیل و تسریع تحقیقات در شاخه‌های مختلف علوم و فنون نیز سبب شکل‌گیری کارگاه آموزشی شبکه‌های رایانه‌ای مبادلات علمی در کنار همایش روش‌شناسی و فنون تحقیق شد. اینک خداوند سبحان را شکر می‌کنیم که توفیق عطا نمود تا پس از نزدیک به یک سال فعالیت و برنامه‌ریزی، همایش روش‌شناسی و فنون تحقیق و کارگاه آموزشی شبکه‌های رایانه‌ای مبادلات علمی، به همت معاونت پژوهشی دانشگاه تهران، در فاصله زمانی ۲۱-۱۹ بهمن ماه سال ۱۳۷۶ که با استقبال بسیار خوبی روبه رو شده بود، به بهترین شکل ممکن برگزار شود. مروری بر روند کلی همایش و همین‌طور نظرات و پیشنهادهای مطرح شده از جانب سخنرانان و اندیشمندان و دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی شرکت‌کننده در همایش و کارگاه و همین‌طور مجریان و دست‌اندرکاران امور علمی و اجرایی همایش و کارگاه می‌تواند رهگشای برنامه‌ریزی‌های آتی باشد که هر کدام در جایگاه خود اهمیت ویژه و بخصوصی دارد. در اینجا سعی شده است که بر موارد فوق مروری انجام گیرد.

روند کلی همایش و کارگاه آموزشی
در مجموع یازده سخنرانی، در سه روز متوالی، ۲۱-۱۹ بهمن ماه ۱۳۷۶، در تالار علامه امینی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، از ساعت ۱۲-۸/۵ صبح به شرح زیر انجام گرفت.

الف - مبحث روش شناسی

مباحث مطرح شده در این بخش به گونه‌ای بود که ضمن چشم‌اندازی بر روشهای پنجگانه شناخت در تحقیقات علمی (یعنی: وحیانی، الهامی و شهودی، فلسفی و عقلانی، استنادی و تاریخی و بلاخره، تجربی) پیوند میان این روشها که نقش اساسی در طرح و ارائه الگوهای تحقیقاتی داشته، مورد بررسی قرار گیرد. مقالات ارائه شده در این مبحث شامل موارد زیر بوده است:

- روش تحقیق در علوم اسلامی، توسط دکتر ابوالقاسم گرجی، استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.

- مبانی فلسفی روش علمی، توسط دکتر رضا داوری اردکانی، استاد دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران.

- نگاهی به اصول روش‌شناسی‌ها در تحقیقات علمی، توسط دکتر محمد تقی ایمان، استادیار مرکز جمعیت‌شناسی دانشگاه شیراز.

- پیش‌فرضها و قضاوت‌های ارزشی در روش‌شناسی علمی، توسط دکتر فاضل لاریجانی، استادیار وزارت فرهنگ و آموزش عالی.

ب - مبحث تولید علم، تدوین و ارائه آن از آنجا که علم با نوشتن به دام می‌افتد و نشر یافته‌های علمی زمینه اصلی رشد علم بوده و همچنین معیار میزان تولید علم هر جامعه‌ای تنها بر اساس نشر یافته‌های علمی است در بیان اهمیت موضوع و شیوه‌های پرداختن به آن، موضوع نشر و اشاعه یافته‌های علمی، توسط دکتر علی‌اکبر موسوی موحدی، استاد

مرکز تحقیقات بیوشیمی - بیوفیزیک دانشگاه تهران، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

ج - استفاده از شبکه‌های رایانه‌ای مبادلات علمی

فن‌آوری اطلاع‌رسانی رایانه‌ای در خدمت تحقیق، موضوع سخنرانی دکتر رضا فرجی دانا، استادیار مرکز آمار و انفورماتیک دانشگاه تهران بود. با توجه به اهمیت این موضوع، مباحث مطرح شده در این زمینه به صورت کارگاههای آموزشی عملی، برای مدت سه روز پیاپی، برای گروههای ۳۰-۲۵ نفره، به مدت دو ساعت آموزش فشرده برای هر گروه، به کمک مرکز آمار و انفورماتیک دانشگاه تهران، تنظیم و ارائه شد. نحوه استفاده از بانکهای اطلاعاتی بر روی دیسکهای نوری، شبکه‌های Internet و On-Line و اصول نحوه جستجو بر روی هر یک از منابع اطلاعاتی فوق و همین‌طور معرفی نحوه تأمین مدارک پژوهشی از منابع مختلف خارجی و داخلی (کتابخانه‌های بریتانیا و استرالیا و...)، فهرست عناوین کارگاههای آموزشی بود.

استقبال از کارگاههای آموزشی به حدی گسترده بود که در همان روزهای نخست ثبت نام، ظرفیت گروههای مختلف از قبل پیش‌بینی شده (۱۸۰ نفر) پر شد. برای ۳۵۰ متقاضی دیگر، کارگاههای آموزشی فوق‌العاده، چهار روز تمام وقت، صبح و بعد از ظهر (۳۰-۲۷ بهمن ماه) پیش‌بینی شد تا مجریان همایش بتوانند جوابگوی متقاضیان مشتاق باشند.

د - استناد و نمایه

استناد و نقش آن در سنجش مشارکتهای علمی در سطح جهانی، موضوع سخنرانی دکتر فریده عصاره، استادیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز و همچنین، نمایه‌ها به عنوان ملاکهای ارزش‌گذاری نوشته‌های علمی موضوع سخنرانی دکتر

عباس حری، دانشیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران در این مبحث بود.

ه - ترویج علم

ترویج یک مکتب با اصالت آموزشی و دارای رهیافتهای متعدد و بدیهی می‌باشد که از آن میان، رهیافت ترویج دانشگاهی را می‌توان به عنوان مناسب‌ترین رهیافتها برای اشاعه علوم در جامعه برگزید. ترویج دانشگاهی بدین گونه، علم را عامه‌فهم و عامه‌پسند می‌کند تا همواره بینش علمی مردم را بالا ببرد. علم را امی می‌کند تا جریان زندگی و اشتغال متعارف مردم، به دست آوردن و به کارگیری علوم را عادی نماید. بنابه‌اهمیت و ضرورت ترویج علم در جامعه ایران که از جمله وظایف ناشناخته دانشگاهیان می‌باشد و تاکنون در جامعه ما از آن کمتر سخن به میان آمده است، سلسله سخنرانیهایی به صورت زیر انجام گرفت.

- بنیاد توسعه و نقش یافته‌های نوین تحقیقات در تحقق آن، توسط دکتر هوشنگ ایروانی، دانشیار دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران.

- رهیافت ترویج و نقش آن در توسعه علم در جامعه، توسط دکتر اسماعیل شهبازی، استاد پژوهشی وزارت کشاورزی.

- میزان بهره‌مندی روستائیان ایران از رسانه‌های جمعی با تأکید بر مطبوعات، توسط دکتر عزت‌ا... سام آرام، استادیار دانشگاه علامه طباطبایی.

پیشنهادها

یافته‌های پژوهشی زمانی به شناخت علمی یا علم تبدیل می‌شود که به شبکه علمی آن حوزه راه یابد. منظور از شبکه‌های علمی، عرضه یافته‌ها در همایش‌ها و مجامع علمی و درج آنها در مجلات است. به عبارت دیگر، ارتقاء علمی زاینده نشر یافته‌های علمی است. سهم تحقیقات و میزان تولید علم هر کشوری

بر مبنای مقدار کیفی و کمی نشر یافته‌های علمی آن کشور تعیین و محاسبه می‌شود. در سال ۱۹۹۵ میلادی، از طریق تحلیل استنادی مقالات مندرج در نمایه‌های استنادی علوم، به رتبه‌بندی ۸۱ کشور جهان از لحاظ حضور در نمایه‌های بین‌المللی پرداخته شده است. در این رتبه‌بندی، آمریکا در رده اول با ۳۰/۸ درصد از کل تولید علمی، ژاپن در رده دوم با ۸/۲ درصد از کل تولید علمی، انگلستان در رده سوم با ۷/۹ درصد از کل تولید علمی، ... و ایران در رده پنجاه و پنجم با ۰/۱۵ درصد از کل تولید علمی قرار دارد. عدم برنامه‌ریزی‌های صحیح تحقیقاتی از یک طرف و عدم درک اهمیت نشر یافته‌های علمی در سیستم اداری جامعه علمی از طرف دیگر، دو عامل مهم در سقوط جامعه ما به قعر جدول میزان تولیدات علمی کشورها می‌باشد. برای بالا بردن سهم تحقیقات کشور، موارد زیر پیشنهاد شده است:

۱- از لحاظ محتوایی و ارزش علمی مجلات ایران، ضوابطی کاملاً روشن و گویا تدوین شود و مجلات، صرف‌نظر از اینکه به کدام حوزه موضوعی تعلق می‌یابند، ناگزیر باشند آن ضوابط را رعایت کنند. ضوابط فعلی که در برخی مراکز زیربسط وجود دارند، دارای نکات مبهم فراوانی هستند و مصادیق آن، یعنی مجلاتی که تأییدیه آن مراکز را دریافت کرده‌اند، به قدری از نظر مرتبه علمی و ارزش محتوایی متفاوتند که فرد را نسبت به وجود ضابطه‌ای روشن و مشخص دچار تأمل و تردید می‌کند. تا مجلات ما از نظر محتوا به حد مطلوبی نرسند، قابلیت استناد و نمایه‌نمی‌یابند و نوشته‌های آنها جایگاهی در بیان تولید علم کشور نخواهد داشت.

۲- پایان‌نامه‌های دانشجویی باید در قالب معینی نشر یابند و اداره‌ای در هر دانشگاه باید محل تحویل پایان‌نامه‌ها باشد تا ضمن رعایت قالب یکسان برای همه پایان‌نامه‌ها، به عنوان

یک سند علمی ثبت و در اختیار بانکهای اطلاعاتی قرار گیرد.

۳- بخش خاصی در هر مرکز آموزشی و پژوهشی در کشور به‌طور مشخص مسئول کنترل و رعایت ضوابط نوشتاری باشد و برای تحقق عملی این مهم، سرمایه‌گذاری لازم صورت گیرد. شاید درج سرفصلی مستقل در برنامه و بودجه برای انتشار مجلات علمی خالی از فایده نباشد.

۴- داشتن دو نمایه داخلی که فقط به نمایه کردن علمی مراکز آموزشی و پژوهشی بپردازند سودمند خواهد بود. این دو نمایه را می‌توان یکی به زبان فارسی و دیگری به زبان انگلیسی منتشر نمود. نمایه انگلیسی را می‌توان به‌طور مستمر برای مراکز علمی دنیا و نیز سازمانهایی فرستاد که نمایه‌های انگلیسی منتشر می‌کنند.

۵- یافته‌ها و آگاهی‌های تحقیقاتی و علمی دانشمندان شایسته است که در اختیار کارگزاران کشور قرار گیرد و مسئولان کشور باید در انجام امور از مشورت با دانشمندان کوتاهی نکنند.

۶- بهتر است که محتوای علمی دانشگاهها در یک بانک متمرکز رایانه‌ای قرار گیرد و به بایگانی‌های علمی رایانه‌ای جهان اتصال یابد.

۷- شایسته است حقوقدانها و فقها حد و مرز مالکیت‌های فکری و معنوی را تعیین کنند و قوانینی را در این موارد تدوین و اجرا نمایند. تأکید اصلی ترویج دانشگاهی اگرچه در سال‌های نخستین پیدایش خود بیشتر معطوف نشر و ترویج یافته‌های بیولوژیک در خدمت علوم کشاورزی بود، لیکن پس از گسترش دامنه‌های دانش بشری، به تدریج به سایر علوم در زمینه‌های منابع طبیعی تجدید شونده، محیط زیست، بهداشت و تغذیه، اسکان و تعاون و مشارکت و سایر جنبه‌های فنی و اقتصادی و اجتماعی زندگی مردم سرایت کرد تا آنجا که امروزه مکتب آموزشی ترویج به

عنوان یک نظام تکامل یافته از ترویج دانشگاهی آن روز، عملاً ثابت کرده است که می‌تواند در جریان ترویج علم در بین عامه مردم به عنوان مؤثرترین نظام آموزشی کارساز و کارآمد باشد. با توجه به اصالت نقش مراکز علمی و مؤسسات دانشگاهی در تائید علم و فن‌آوری‌های روزآمد، پیشنهاد می‌شود که مراکز و مؤسسات علمی و دانشگاهی ایران امروز و فردا، علاوه بر ایفای نقش سنتی خود در آموزش دانش‌پژوهان ویژه خود، به ترویج علوم متناسب با خواست‌ها و نیازهای در حال تزاید جامعه نیز بپردازند و در این راه با به کارگیری مکتب آموزشی ترویج، به حدی پیش روند که آموزش علوم به عامه مردم در زمره یکی از نقش‌های اساسی مراکز و مؤسسات علمی و دانشگاهی درآید. در این خصوص لازم است یک واحد ترویج علم در ساختار تشکیلاتی هر یک از مراکز علمی و مؤسسات دانشگاهی ایجاد شود. پیشنهاد می‌شود که دانشگاه تهران، اقدام به ایجاد یک نمایشگاه دائمی در یک محل مناسب نماید تا با تزیین و آرایش یافته‌های علمی، موجب تعلق خاطر و ارتباط بیشتر بین پژوهشگران و همچنین توده مردم شود.

دستور کاری برای آینده

با آنکه از نظر زمان، مکان و نوع افراد قابل ثبت‌نام برای همایش و کارگاه آموزشی محدودیت‌هایی اعمال شده بود، استقبال، بسیار گسترده و غیر قابل پیش‌بینی بود. این خودمی‌تواند بهترین گواه از ضرورت برگزاری این همایش باشد. در یک نظرسنجی و مروری بر پیشنهادها واصله مشخص شد که همایش باید به صودت سالانه ادامه یابد و همچنین مرکزی در معاونت پژوهشی دانشگاه تهران ایجاد شود تا ضمن برنامه‌ریزی برای برگزاری سالانه همایش، به جامعه علمی در موضوعهای مرتبط با همایش، خدمات علمی بدهد. ■